

PSIHOLOGIA DEZVOLTĂRII

CONSECINȚELE DIVORȚULUI PĂRINȚILOR ASUPRA PERSONALITĂȚII COPIILOR THE CONSEQUENCES OF PARENTS' DIVORCE ON CHILDREN'S PERSONALITY

CZU: 37.015/.018.1:316.3/.6

DOI: 10.46728/pspj.2024.v44.i1.p3-11

Valentina OLĂRESCU

prof.univ., dr., UPSC Ion Creangă

<https://orcid.org/0000-0001-8019-8907>

Adriana DICU

drd UPSC, psiholog clinician, Direcția pentru protecția copilului, sector 2, București

<https://orcid.org/0009-0008-7084-7836>

Rezumat

Subiectul articolului se bazează pe studiul literaturii psihologice despre divorț și influența divorțului asupra personalității preadolescentului de 9-12 ani. Numeroase studii evidențiază că un rol esențial în formarea personalității îl are familia și influențele socio-culturale, întrucât personalitatea reprezintă un ansamblu în cadrul unei matrice de sisteme socioculturale.

Pentru a evidenția predispozițiile la tulburările de personalitate ale copiilor cu vârsta cuprinsă între 9 - 12 ani, consecințe ale divorțului parental, a fost folosit testul Millon Pre-Adolescent Clinical Inventory - MPACI. Ipoteza care a stat la bază a constat în presupunerea că: la copilul cu părinții divorțați vom constata predispoziții la tulburări de personalitate și că, la copiii cu părinții divorțați și copiii din familiile organizate vom constata diferențe statistic semnificative cu privire la pattern-ul emergent de personalitate. Analiza statistică a rezultatelor a confirmat ipoteza cercetării.

Cuvinte cheie: divorț, tulburare de personalitate, patternuri de personalitate emergente, semne clinice curențe.

Abstract

This article delves into the psychological literature concerning divorce and its impact on the personality development of preadolescents aged 9-12. Researchers in this field emphasize the significant role of family and socio-cultural environments in shaping a child's personality, considering personality as a system embedded within a matrix of socio-cultural systems.

The Millon Pre-Adolescent Clinical Inventory (MPACI) test was employed to identify

personality disorders among preadolescents affected by parental separation. The underlying hypothesis posits that preadolescents with divorced parents would exhibit personality disorders, and significant differences would emerge in the personality patterns between preadolescents from divorced families and those from intact families. Statistical analysis of the results corroborated this hypothesis, shedding light on the nuanced effects of divorce on preadolescent personality development.

Keywords: divorce, personality disorder, emerging personality patterns, current clinical signs.

Studiile de investigare a factorilor de influență asupra dezvoltării copilului evidențiază că perioada parcursă în familie este hotărâtoare pentru evoluția personalității și integrarea socială, modelul adultului și interacțiunile familiale amprentează tiparul de dezvoltare socială ulterioară, precum și succesul social al individului.

Allport a evidențiat că un rol important în dezvoltarea personalității copilului îl joacă mediul familial și cel socio-cultural, deoarece personalitatea este un sistem în cadrul unei matrice de sisteme socioculturale. Ea este o „structură internă” interacționând cu alte „structuri externe” (care ar putea să nu existe deloc dacă sistemele constitutive ale personalității ar fi distruse). [1]

Teoria lui Zuckerman considera faptul că, dacă vrei să schimbi o persoană sau să preîntâmpini deraieri comportamentale grave, atunci ar trebui în primul rând, să schimbi mediul în care se dezvoltă persoana. Astfel că, paradigma după care ar trebui conduse intervențiile este aceea prin care, focalizarea pe un mediu sănătos, echilibrat, să asigure un impact pozitiv al variabilelor personalității și un sistem de răspuns adecvat la variabilele situaționale externe [11].

Studiile longitudinale au confirmat ipoteza conform căreia, implicarea și expunerea copilului la situații nefavorabile de mediu amplifică riscul formării tulbu-

rărilor de personalitate [2].

Relațiile părinți-copii și riscul dezvoltării tulburării de personalitate borderline au fost cercetate de Boucher în cele 40 de studii transversale, care au investigat perspectivele persoanelor studiate și au evidențiat o multitudine de factori determinanți ai tulburării de personalitate, cu accent pe îngrijire parentală nefavorabilă (insuficiență sau supraprotejare), inconsistență parentală determinată de divorțul părinților și comportamente parentale ostile [3].

Consecințele statutului familial asupra formării personalității au fost scoase în evidență la copiii în vârstă de 1-10 ani și a problemelor psihiatrice asociate identificate ulterior, au fost raportate într-un studiu complex la care a participat un eșantion de 648 de subiecți. Modelul statutului familial înainte și ulterior divorțului a cauzat rezultate în privința tulburărilor de internalizare variate la copiii care au parcurs situația de divorț. Riscul apariției tulburărilor perturbatoare a fost mai întâlnit la băieții și fetele din familia divorțată în comparație cu copiii din familia intactă [5].

Posibilul efect al separării părinților în timpul preadolescenței asupra comportamentelor de externalizare și internalizare, din punctul de vedere al satisfacerii nevoii de independență și a nevoii de apartenență ca și factori de personalitate privind relaționarea, a determinat reliefaarea corelației

dintre situația separării părinților și amplificarea problemelor de externalizare.

Cu precădere la băieți, relațiile și tendințele viitoare oferite de analizele longitudinale au consolidat ideea conform căreia atitudinea părinților tensionați și inaccesibili în timpul divorțului poate determina consecințe majore asupra formării personalității copilului (control slab al impulsurilor, agresivitate și energie exagerată) [7].

Intervalul de timp petrecut în familie este determinant pentru formarea personalității și integrarea socială, modelul adultului și relațiile familiale amprentează patternul de dezvoltare socială de mai târziu și succesul social al individului. Personalitatea viitorului adult depinde de modalitatea în care figurile parentale aleg să-l educe și să-l formeze, deoarece familia poate amplifica sau diminua încrederea în sine, creativitatea și formarea aptitudinilor. Capacitatea de a se raporta la viață, competența, nivelul de înțelegere depind de modalitatea în care, în perioada de creștere, s-au introiectat anumite tipare despre capacitatea și potențialul copilului. Neglijarea și conflictul parental, problemele de creștere și dezvoltare ale părinților din propria copilărie, abuzul sexual și fizic, pot conduce la apariția factorilor etiologici pentru dezvoltarea tulburării de personalitate borderline [6].

Deși divorțul are un impact asupra tuturor membrilor familiei, în cazul copiilor, efectele sale pot fi observate și la vârsta adultă, prin relații interpersonale mai slabe, în care persoana este mai puțin implicată, și prin creșterea ratei divorțului. Atunci când se ia în considerare copilăria se pot observa performanțe școlare slabe, precum și probleme emoționale și comportamentale, comparativ cu cazul copiilor din familii intacte [4].

La nivelul studiilor științifice, s-a înregistrat o incidență semnificativă cu privire la apariția tulburărilor de anxietate și a tulburărilor depresive la copiii cu părinții divorțați, îndeosebi dacă aceștia au mai puține surse potențiale de reziliență și de sprijin social. Preadolescentul anxios experimentează o stare de teamă permanentă, cu așteptări că ceva catastrofal se va întâmpla, având caracter anticipator. Manifestări concrete ale anxietății sunt frecvent întâlnite în cabinetele clinice în cazul copiilor cu probleme de relaționare ale părinților, în special ale celor divorțați, unde tensiunile sunt omniprezente [9].

Exemple de manifestări ale stărilor anxioase sunt: iritabilitate, furie, refuzuri, provocări, capricii; nevoia de a avea un adult în preajmă pentru a fi liniștit; temerea cu privire la acțiuni sau comportamente anterioare; culpabilitate. Aceste manifestări prezintă modificări în cursul dezvoltării copilului atât în natura lor cât și în comportamentul de răspuns. Unele se estompează iar altele se accentuează pe măsura dezvoltării și traversării unor experiențe adverse [10].

O atenție considerabilă trebuie acordată anxietății de separare care, la copiii mici, apare ca un comportament considerat normal. În divorț se evidențiază prin teama copilului privind separarea de figura principală de atașament, teamă care se amplifică în situația separării părinților, indiferent de vârstă. Sentimentul de separare de părinți reprezintă un traumatism sever cu implicații imediate sau pe termen lung asupra dezvoltării intrapsihice a copilului și asupra procesului de integrare socială a acestuia mai ales când intervine și coincide cu vârsta preadolescentă.

Întrebarea noastră, care are conotație de *problemă științifică*, este: „Care ar fi me-

toda psihologică optimă, complexă care ar identifica exhaustiv tulburările de personalitate ce apar la copii, post-divorțul părinților?”. În continuare dezvăluim scopul, ipoteza și metoda selectată și aplicată în vederea soluționării problemei revendicate.

Scopul studiului constă în identificarea tulburărilor de personalitate la preadolescenții, cu vârste de 9 - 12 ani, consecință a divorțului părinților.

Ipoteza: presupunerea că, la preadolescenții cu părinții divorțați vom identifica predispoziții la tulburări de personalitate și că, se evidențiază diferențe statistice semnificative cu privire la personalitatea emergentă, model între preadolescenții din familiile divorțate și preadolescenții din familii intacte.

Instrumentul utilizat: În vederea determinării nivelului de afectare al personalității emergente a preadolescenților cu vârste cuprinse între 9 și 12 ani, cu părinții divorțați, s-a decis evaluarea psihologică prin aplicarea testului *Millon Pre-Adolescent Clinical Inventory – MPACI* [8].

Instrumentul evidențiază:

- 7 patternuri de personalitate emergente: *Încrăzător, Sociabil, Conformist, Supus, Inhibat, Insubordonat, Instabil*;

- 7 semne clinice curente: *Anxietate/Frică, Deficit de atenție, Tendințe obsesiv-compulsive, Probleme de conduită, Comportamente disruptive, Dispoziție depresivă, Distorsionarea realității*.

Variabilele studiului sunt:

• Variabila independentă: tipul de familie (divorțat/nedivorțat)

• Variabilele dependente:

- patternurile de personalitate: *încrăzător, sociabil, conformist, supus, inhibat, insubordonat, instabil*;

- semne clinice curente: *anxietate/frică, deficit de atenție, tendințe obsesi-*

v-compulsive, probleme de conduită, comportamente disruptive, dispoziție depresivă, distorsionarea realității;

Analiza datelor statistice obținute în studiu a fost realizată prin statistici descriptive și inferențiale.

Datele descriptive s-au prelucrat prin folosirea metodelor statistice parametrice și anume: *testul t pentru eșantioane independente* (calcularea diferențelor statistice între mediile raportate de subiecții din eșantionul de copii din familiile despărțite și subiecții din eșantionul de copii din familiile intacte; *indicatorul d Cohen* (mărima efectului pentru mediile distribuțiilor variabilelor studiate).

Indicatorii formeii distribuției skewness și kurtosis s-au utilizat pentru investigarea condiției de normalitate.

Omogenitatea datelor pe baza cărora au fost calculate mediile variabilelor studiate a fost analizată prin folosirea *testul Levene și raportul Hartley FMax*.

Cercetarea a fost comparativă, eșantionul fiind compus din **228 de subiecți preadolescenți** cu vârsta cuprinsă între 9 și 12 ani; *123 copii din familii divorțate* (GCD) și *103 copii din familii nedivorțate* (GCN).

Rezultatele pentru testul psihologic MPACI

Figura 1, evidențiază media rezultatelor la pattern-urile de personalitate MPACI, a celor două grupuri de copii și consemnând medii mai mari la GCD (M1) la majoritatea scalelor, la 4 dintre cele 6, față de media GCN (M2): *Conformist* M1, M2=67,3/45,39; *Inhibat* M1, M2=54,00/35,17; *Instabil* M1, M2=52,96/27,02; *Supus* M1, M2=51,90/44,01; *Insubordonat* M1, M2=50,00/24,19; și medii mai scăzute la 2 scale: *Încrăzător* M1, M2= 47,27/62,38; *Sociabil* M1, M2= 46,18/55,40.

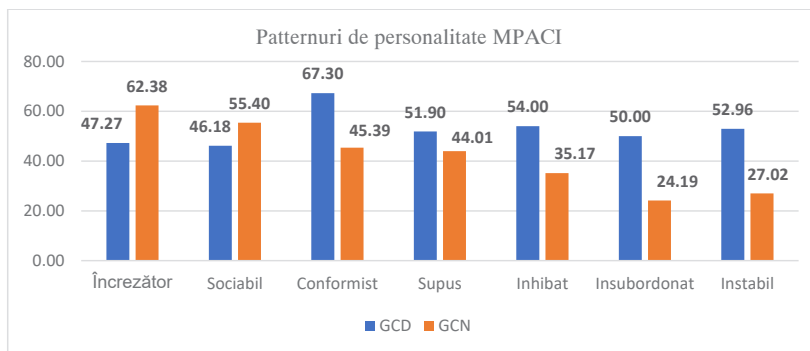

Fig. 1. Rezultatele la pattern-urile de personalitate MPACI, pentru GCD și GCN

Testul t pentru eșantioane independente a fost folosit pentru a identifica diferențele existente la nivelul trăsăturilor de personalitate emergente ale copiilor, după tipul familiei de proveniență, respectiv divorțate sau nedivorțate. Au fost folosite testul Levene și raportul Hartley FMax pentru a analiza îndeplinirea condiției de omogenitate a variantelor pentru fiecare comparație.

Astfel că, rezultatele prelucrării statistice evidențiază că în cazul preadolescenților care sunt din familiile cu părinții divorțați au înregistrat scoruri mai mici față de preadolescenții proveniți din familiile nedivorțate, la patternul de personalitate *Încrezător* ($t(226) = 6.14, p < .001, d = 0.82$).

Pentru scala *Sociabil* ($t(226) = 4.13, p < .001, d = 0.55$), datele prezintă scoruri mai mici pentru copiii din familiile divorțate față de cei din familiile nedivorțate.

Copiii din familiile nedivorțate, au raportat un nivel mai ridicat al energiei, o rețea semnificativă de prieteni dezvoltate pe preocupări și interese ale vârstei, prezintă o stimă de sine ridicată, comportamente de independență. Prezența celor doi părinți le crează stări de siguranță și apartenență, în comparație cu copiii care au experimentat separarea parentală. Preadolescenții care au părinții divorțați au obținut scoruri mai

mari în comparație cu preadolescenții din familiile intacte, la scala patternului de personalitate *Conformist* ($t(226) = -9.92, p < .001, d = -1.32$), *Supus* ($t(226) = -3.52, p < .001, d = -0.47$), *Inhibat* ($t(226) = -7.74, p < .001, d = -1.03$), *Insubordonat* ($t(226) = -9.30, p < .001, d = -1.24$), *Instabil* ($t(226) = -8.53, p < .001, d = -1.14$) astfel cum se evidențiază în figura 1 și în tabelul 1.

Patternurile de personalitate *Conformiste* experimentează o ambivalență a stărilor emoționale, care îi forțează să aleagă între comportamente obediente, după cerințele altora și provocative prin manifestarea independenței.

Prezintă riscul de a-i copia în comportament pe copiii mai mari, cu precădere în încercările mai dificile sau în comportamentele antisociale.

În spatele aparentei complianțe pe care o manifestă, se întâlnește dorința intensă de a se răzvrăți și de a-și exprima impulsurile și emoțiile pe care le resimte. Pentru a evita consecințele, conformiștii au învățat să respingă existența propriilor stări și să se adapteze alegerilor impuse de alții. Neconcordața și ambivalența pe care o trăiesc determină de cele mai multe ori tensiuni emoționale și la o autodisciplinare consistentă.

Pentru scala Supus, copiii din familiile divorțate au evidențiat scoruri mai mari față de copiii din familiile organizate, deoarece aceștia dezvoltă un atașament securizat față de părintele cu care locuiește pentru a fi siguri de afecțiunea parentală, protecția și siguranța de care nevoie; de aceea nu manifestă comportamente în care sunt dornici să își asume riscuri, având frica permanentă că vor fi răniți și teama că ceea ce fac va fi dezaprobat de adultul semnificativ din viața lor.

În privința scorurilor semnificative înregistrate pe scala Inhibat și pe scala Insubordonat pentru copiii care experimentează divorțul parental, datele obținute explică amprenta experiențelor pe care mediul existențial caracterizat în mod frecvent prin tensiuni și conflicte îl are asupra dezvoltării psiho-emoționale.

Preadolescenții cu patternul Inhibat

experimentează o modalitate redusă de a manifesta plăcerea, asociată cu o predispoziție accentuată de a simți durerea psihică și o senzitivitate pentru aceasta.

Insubordonații manifestă comportamente ostile și duplicitate, se angajează în acțiuni ilegale prin care ei caută să fie pedepsiți sau să exploateze pe alții, acționând impulsiv și iresponsabil. Au nevoie să fie autonomi și se simt îndreptățiți să aibă astfel de comportamente.

Formarea patternului de personalitate Instabil, are ca factor constitutiv un distres major și o durere psihică persistentă care de cele mai multe ori este o consecință a unui istoric de expunere la abuz și neglijare.

Expunem mai jos, pentru evidențierea datelor și susținerea semnificației, mediile rezultatelor autoraportate și pentru tulburările emoționale ale copiilor, GCN și GCD, M1, M2

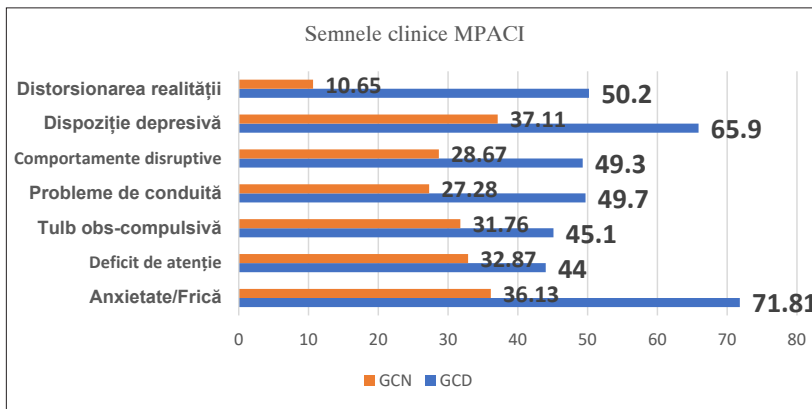

Fig. 2. Rezultatele pentru simptomatologia emoțională și comportamentală MPACI, pentru GCD și GCN

Mediile mai mari la scalele evaluate, sunt evidențiate la GCD în comparație cu GCN pentru: *Anxietate/frică* M1, M2=71,81/36,13; *Dispoziție depresivă* M1, M2= 65,9/37,11, *Distorsionarea realității* M1, M2=50,2/10,65; *Probleme de condu-*

ită M1, M2= 49,7/27,28; *Comportamente disruptive* M1, M2=49,3/28,67; *Tulburare obsesiv-compulsivă* M1, M2=45,1/31,76; *Deficit de atenție* M1, M2= 44,0/32,87, indicii ce reflectă trăirile emoționale profunde, arzătoare, ce necesită intervenție urgentă.

Tabelul 1.

Comparație la nivelul trăsăturilor de personalitate și a semnelor clinice din testul MPACI, pentru GCD și GCN

Independent Samples T-Test		Statistic	df	p	Effect Size
Increzator	Student's t	6.14 ^a	226.00	<.001	Cohen's d 0.82
Sociabil	Student's t	4.13 ^a	226.00	<.001	Cohen's d 0.55
Conformist	Student's t	-9.92 ^a	226.00	<.001	Cohen's d -1.32
Supus	Student's t	-3.52 ^a	226.00	<.001	Cohen's d -0.47
Inhibat	Student's t	-7.74 ^a	226.00	<.001	Cohen's d -1.03
Insubordonat	Student's t	-9.30 ^a	226.00	<.001	Cohen's d -1.24
Instabil	Student's t	-8.53 ^a	226.00	<.001	Cohen's d -1.14
Anxietate/Frica	Student's t	-22.20 ^a	226.00	<.001	Cohen's d -2.95
DeficitAtentie	Student's t	-3.68	226.00	<.001	Cohen's d -0.49
TendinteObsesivCompulsive	Student's t	-4.66 ^a	226.00	<.001	Cohen's d -0.62
ProblemeConducta	Student's t	-9.13	226.00	<.001	Cohen's d -1.22
ComportamenteDisruptive	Student's t	-8.03	226.00	<.001	Cohen's d -1.07
DispozitieDepresiva	Student's t	-14.25	226.00	<.001	Cohen's d -1.90
DistorsionareaRealitatii	Student's t	-12.44 ^a	226.00	<.001	Cohen's d -1.66

Analiza complexă a tulburărilor în privița dezvoltării psihice în general a preadolescenților care experimentează o situație de divorț, cu evidențierea atât a patternurilor emergente de personalitate, cât și a emoționalității acestora, are la bază datele transmise prin autoraportare de către copiii incluși în cercetare. Astfel cum se prezintă în comparația din figura 2 și din tabelul 1 de mai sus, datele testului t indică faptul că, în cazul copiilor care provin din părinții divorțați au transmis scoruri semnificativ mai mari față de cei proveniți din familiile nedivorțate, pentru simptomele emoționale ale *Anxietății* ($t(226) = -22.20, p < .001, d = -2.95$) și *Dispoziției depresive* ($t(226) = -14.25, p < .001, d = -1.90$).

Astfel, observăm că, preadolescenții anxioși raportează de regulă existența emoțiilor temătoare sau cu caracteristici fobice și trăiesc stări de tensiune, sunt indeciși, manifestă permanent hipervigilență și stări de agitație. Cu astfel de trăiri experimentează simptome de disconfort fizic, fiind tensionați, ceea ce le crează transpi-

rație excesivă, dureri ale musculaturii și amețeli.

Copiii care au stări de depresie trăiesc emoții de teamă, tristețe, descurajare și singurătate, care se amplifică de cele mai multe ori în situații cu probleme care apar des, se manifestă o perioadă mai mare de timp și afectează existența zilnică a acestora.

În astfel de situații apar episoade frecvente de plâns, o perspectivă pesimistă, retragere socială, apetit scăzut sau poftă de mâncare crescută, stare de oboseală accentuată, probleme de concentrare în sensul diminuării acesteia și pierderea interesului pentru activități.

Stările emoționale sunt însoțite de simptome somatice (dureri de stomac, de cap, etc), afective (nervozitate), cognitive (frica de a se răni pe sine, sau familia) și simptome comportamentale, așa cum se observă în datele evidențiate pe scala *Probleme de conduită* ($t(226) = -9.13, p < .001, d = -1.22$) și pe scala *Comportamente disruptive* ($t(226) = -8.03, p < .001, d = -1.07$), conform datelor din tabelul 1 și din figura 2.

Preadolescenții care se evidențiază cu probleme își exprimă distresul prin manifestarea unui comportament problematic față de părinți, față de covârșnici sau față de autoritatea profesorilor, obținând atenție prin astfel de manifestări și prin nerespectarea normelor și regulilor sociale sau familiale.

Acești copii își exprimă comportamentul impulsiv fără a avea preocuparea față de eventualele consecințe, pe care, chiar dacă le înțeleg, aleg să le ignore, arătând indiferență față de riscul pedepsei.

Rezultatele semnificative au fost obținute de către copiii care au părinții divorțați pe scalele:

- *Deficit de atenție* ($t(226) = -3.68, p < .001, d = -0.49$) și

- *Tendințe obsesiv compulsive* ($t(226) = -4.66, p < .001, d = -0.62$).

Acest lucru evidențiază că incapacitatea de concentrare a atenției și hiperactivitatea, gândurile persistente și recurente resimțite ca fiind intruzive, compulsia și comportamentele repetitive pe care preadolescentul este forțat să le realizeze pentru a diminua stresul, pot fi explicate și pot să reflecte răspunsul acestuia la situațiile adverse de viață pe care le experimentează (tab. 1 și fig. 2).

Atrag atenția datele semnificative raportate pe scala *Distorsionării realității* ($t(226) = -12.44, p < .001, d = -1.66$), scală care identifică preadolescenții care pot manifesta experiențe perceptuale și distorsionări cognitive neobișnuite care pot crea confuzie și teamă, creându-le acestora un distres puternic și fiind întâlnite, de regulă, în cazul divorțului cu înalt grad de conflict manifestat pe o perioadă semnificativă și asociat cu fondul de vulnerabilitate al copilului.

Având nevoia de a construi un pod care să le permită să depășească abisul dintre

stabilirea unui mediu securizant și eficient dezvoltării de sine și factorii exteriori haotici și conflictuali ai mediului familial, copiii se retrag în lumea proprie, imaginată și sigură, dar nereală. Pentru scorurile semnificative clinic obținute în cercetare a fost recomandat consult de specialitate.

Datele obținute și prezentate anterior confirmă ipoteza potrivit căreia între preadolescenții proveniți din familiile divorțate și preadolescenții proveniți din familiile nedivorțate există diferențe statistic semnificative din perspectiva patternului emergent de personalitate și a emoționalității manifestate. Preadolescenții din GCD au nevoie de ajutor psihologic, iar intervenția să se axeze pe educarea caracteristicilor de personalitate identificate ca fiind afectate.

Concluzie Preadolescenții din GCD au înregistrat scoruri cu diferențe statistic semnificative față de preadolescenții din GCN la instrumentul psihologic MPACI, evidențiind o afectare a dezvoltării psihice în general, un dezechilibru și predispoziții la nivelul trăsăturilor de personalitate (prezența consistentă a patternurilor Conformist, Inhibat și Instabil) și a stării emoționale (Anxietate/Frică, Dispoziție depresivă, Problemele de conduită, Distorsionarea realității). Ceea ce ne determină să afirmăm că preadolescenții experimentează un conflict intern puternic, au stări hiper sensibile, manifestă capacități limitate de a experimenta plăcerea, au comportamente și acțiuni ostile, agresive, dețin resurse de coping reduse, prezintă vulnerabilitate la stări anxioase, depresive și la tensiuni emoționale. Ei trăiesc frecvent emoții de teamă, tristețe, descurajare și singurătate, stări care se mențin perioade mai îndelungate și afectează existența zilnică a copilului.

BIBLIOGRAFIE

1. ALLPORT, G. W. *Structure and personality development*. Bucharest: Didactic and Pedagogic, 1991. p. 69-78. ISBN/Cod: 973-30-1151-7
2. BROWN, J., et al. A longitudinal analysis of risk factors for child maltreatment: Findings of a 17-year prospective study of officially recorded and self-reported child abuse and neglect. *Child abuse & neglect*, 1998, 22.11: 1065-1078. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(98\)00087-8](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(98)00087-8)
3. BOUCHER, M. È. *Relation mère-fille dans le trouble de personnalité borderline: Recension systématique des écrits et analyse phénoménologique interprétative de dyades dont la fille adulte présente un trouble borderline*. 2017. PhD Thesis. Université de Montréal. Disponibil pe <https://hdl.handle.net/1866/20613> citat 19.03.2021
4. DUMITRIU, Claudia Gabriela; BUTAC, Livia Maria; POPA, Camelia Mihaela. *Coping with parent's divorce: integrative psychotherapy intervention for conflictual divorced couples and its impact on child-parent relationship*. Anthropological Researches and Studies, 12, 165-181. <http://doi.org/10.26758/12.1.12>
5. FAUBER, R., FOREHAND, R., THOMAS, A. M., & WIERSON, M. (). A mediational model of the impact of marital conflict on adolescent adjustment in intact and divorced families: The role of disrupted parenting. *Child development*, 61(4), 1112-1123. 1990. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1990.tb02845.x>
6. HALL, E., SAXE, G., STODDARD, F., KAPLOW, J., KOENEN, K., CHAWLA, N., ... & King, D. Posttraumatic stress symptoms in parents of children with acute burns. *Journal of Pediatric Psychology*, 31 (4), pp. 403-412. 2006. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsj016>
7. KILPATRICK, K. L., & WILLIAMS, L. M. (). Potential mediators of post-traumatic stress disorder in child witnesses to domestic violence. *Child Abuse & Neglect*, 22(4), p. 319-330. 1998. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(97\)00178-6](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(97)00178-6)
8. MILLON, Theodore. *Millon preadolescent clinical inventory*. Ed. Test Central, 2010 ISBN 978-606.92324
9. Quiñones, M. A. Adverse Childhood Experiences and Dissociative Disorders. *Dissociation and the dissociative disorders: Past, present, future*. Retrieved August 10, 2023 from <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003057314-16/adverse-childhood-experiences-dissociative-disorders-michael-qui%C3%B1ones>
10. RAPEE, R. M., et al. *Tratamentul anxietății la copii și adolescenți: o abordare fundamentată științific*. ASCR [Asociația de Științe Cognitive din România], 2009. ISBN 978-606-977-049-8
11. ZUCKERMAN, M.; HOJAT, M. Personality and specialty interest in medical students. *Medical teacher*, 2008, 30.4: 400-406. <https://doi.org/10.1080/01421590802043835>

Primit la redacție: 05.02.2024

Acceptat pentru publicare 15.05.2024

Publicat 06.05.2034